

Лекція 1.3. Основні напрямки сучасної психології

План лекції:

- 1.3.1. Етапи розвитку психології як науки.
- 1.3.2. Основні напрямки сучасної психології.
- 1.3.3. Вітчизняні концепції психічного.

Література:

1. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. / Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: «ЧеРо», при участии издательства «Юрайт», 2002. – 336 с.
2. Ждан А. Н. История психологии: от Античности до наших дней: учеб. для вузов / А.Н. Ждан.- М. : Триста : Академ. проект, 2008. - 570 с.
3. Маклаков А.Г. Общая психология. / А.Г. Маклаков. – СПб.: Питер, 2017. - 582 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 572 с.
5. Столяренко Л.Д. Основы психологии. / Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 672 с.

1.3.1. Етапи розвитку психології як науки. Донаковий період Міфологічний етап Фетишизм - культ неживих предметів - фетишів, які наділяються надприродними властивостями. Анімізм - світогляд первісної людини, згідно з яким душа існує в усіх природних тілах і явищах. Фаталізм - усвідомлення власної безпорадності. Магія - сукупність ритуалів, спрямованих на отримання бажаного результату. Тотемізм - уявлення про певну рослину чи тварину як праматір людського роду. Філософський етап Демокріт стверджував, що душа є різновидом речовин, які утворюються з атомів вогню та підпорядковуються загальним законам. Це мікрокосмос, що складається з тих самих елементів - атомів, що й макрокосмос, але вони тонші, невидимі. Платон, засновник філософського ідеалізму, увів в обіг поняття про складові душі - розум, мужність, пристрасть, які розташовані в різних частинах тіла. Він вважав, що матеріальне і духовне, тілесне та психічне є двома самостійними та антагоністичними початками. Арістотель стверджував, що душа не може існувати без тіла, проте вона не вичерпується ним. Вона є формою і способом організації тіла. Асоціанізм Декарт увів у науковий обіг поняття рефлексу як закономірно відповіді організму на зовнішній подразник. Людина мислиться і як машина, і як одухотворена істота. Утверджується дуалізм душі і тіла - їх рівноправне і паралельне існування. Спіноза вважав, що свідомість - таке ж реальне явище, як і матерія. Він був радикальним представником детермінізму, тобто вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок та взаємозумовленість речей, процесів і явищ реального світу. Лейбніц вперше висунув поняття несвідомої психіки. Джон Локк є фундатором емпіричної (дослідної) психології. Наукова психологія Психофізіологічні концепції І.М. Сеченов розглядає психічні процеси як конкретний механізм взаємодії організму з навколишнім середовищем.

Психічні явища - це відповіді мозку на зовнішні та внутрішні подразники. І.П. Павлов розкрив принципи роботи головного мозку людини і тварини, експериментально обґрунтував та розробив вчення про дві сигнальні системи. Слово як "сигнал сигналів" надає людині принципово нові можливості у розвитку й функціонуванні психіки, що стає регулятором такої поведінки й діяльності, якої немає у тварин. Перші наукові школи В. Вундт заснував у 1879 р. першу у світі експериментальну лабораторію в Лейпцизькому університеті. Предметом психології вважав безпосередній досвід суб'єкта, який може вивчатися шляхом інтроспекції. Роль психології полягає в детальному описі складових свідомості (відчуттів, почуттів, образів). Е.Тітчінер виступав за поєднання інтроспекції з експериментом та математикою, щоб наблизити психологію до стандартів природничих наук. У. Джемс вважав, що основне завдання психології полягає в тому, щоб зрозуміти функцію і роль свідомості в адаптації індивідуума до змін навколишнього середовища. Період відкритої кризи Психологія (З. Фрейд). Напрямок, що досліджує сферу несвідомого. Структуру особистості утворюють три основні компоненти: "Воно", "Я", "Над-Я". Біхевіоризм (Дж. Уотсон) - напрям, згідно з яким вважається, що психологія повинна вивчати поведінку, доступну для об'єктивного спостереження. Основною схемою біхевіоризму є принцип "стимул - реакція". Гештальтпсихологія (М. Вертгаймер, В. Келер) вивчає цілісні структури свідомості, образи. Гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу) - напрям у психології, що вивчає духовний розвиток людини, її особистісний ріст, питання самоактуалізації. Когнітивна психологія (Найссер) досліджує закономірності процесів пізнання. Діяльнісний підхід (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв) об'єднує вчених, для яких психіка - функція мозку, явище, що виникає в процесі життєдіяльності особистості.

1.3.2. Основні напрямки сучасної психології. Біхевіоризм - напрям у психології, що вивчає поведінку людини і способи впливу на поведінку людини. Біхевіоризм у вузькому розумінні, або класичний біхевіоризм - біхевіоризм Дж.Уотсона і його школи, який досліджує тільки зовні бачимо поведінку і не робить відмінності між поведінкою людини та інших тварин. Для класичного біхевіоризму всі психічні явища зводяться до реакцій організму, переважно руховим: мислення ототожнюється з мовноруховими актами, емоції - до змін всередині організму, свідомість принципово не вивчається, якщо не має поведінкових показників. Основним механізмом поведінки приймається зв'язок стимулу і реакції (S - R). Представники: Едуард Торндайк, Іван Петрович Павлов, Джон Бродес Уотсон. Фрейдизм (психоаналіз) - названий по імені З. Фрейда (1856 - 1939),. Психіка розглядається ним як щось самостійне, що існує паралельно матеріальним процесам і керувану особливими, вічними психічними силами, що лежать за межами свідомості (несвідоме). Усі психічні стани, всі дії людини, а потім і всі історичні події та суспільні явища Фрейд піддає психоаналізу, тобто тлумачить як прояв несвідомих, і перш за все сексуальних, потягів. Одвічні

конфлікти в глибинах психіки індивідів стають у Фрейда причиною і змістом (прихованим від безпосереднього усвідомлення) моралі, мистецтва, науки, релігії, держави, права, воєн і т. п. (Сублімація). Сучасні прихильники Фрейда - неофрейдисти, представники шкіл «культурного психоаналізу» (К. Хорні, Г. Кардінер; Ф. Александер, Г. Саллівен зберігають незайманою основну логіку міркувань Фрейда, відмовляючись від тенденції бачити у всіх явищах людського життя сексуальну підоснову і від деяких інших методологічних особливостей класичного фрейдизму. Гештальтпсихологія виникла на початку 20 століття в Німеччині. Її засновниками були Макс Вертгеймер (1880-1943), Курт Коффка (1886-1967), Вольфганг Келер (1887-1967). Назва цього напрямку походить від слова «гештальт» (нім. Gestalt - форма, образ, структура). Психіка, вважали представники цього напрямку, повинна вивчатися з точки зору цілісних структур (гештальтів). Центральним для них стало уявлення про те, що основні властивості гештальта не можна зрозуміти шляхом підсумовування властивостей окремих його частин. Ціле принципово не зводиться до суми окремих його частин, більше того, ціле - це зовсім інше, ніж сума його частин. Саме властивості цілого визначають властивості окремих його частин. Так, музична мелодія не може бути зведена до послідовності різних музичних звуків. Курт Левін (1890- 1947) німецький, а потім американський психолог розробляв ідеї гештальтпсихології стосовно психології особистості. Гуманістична психологія виникла в 60-і роки нашого століття в американській психології. Цей напрямок проголосило в якості основної ідеї новий погляд на розвиток людини. Воно засноване на оптимістичному підході до розуміння природи людини: вірі у творчі можливості, творчі сили кожної людини, в те, що він здатний свідомо вибрати свою долю і будувати своє життя. Саме з цим пов'язана назва цього напрямку, що походить від латинського слова *humanus* - людський. У той же час, гуманістичні психологи вважають, що дослідження наукових понять і застосування об'єктивних методів веде до дегуманізації особистості і її дезінтеграції, перешкоджає її прагненню до саморозвитку, таким чином, цей напрямок приходить до відвертого ірраціоналізму. Найбільш відомими представниками цього напрямку є Карл Ренсом Оджерс (1902-1987) і Абрахам Харольд Маслоу (1908-1970). Когнітивна психологія (Дж. Келлі, Д. Міллер, У. Найссер) виникає у 60- ті роки 20-го століття в протистояння біхевіоризму. Вона повернула в предмет психології суб'єктивний аспект. Когнітивна психологія - психологія пізнання, де пізнання - основа свідомості. Назва цього напрямку походить від латинського слова *cognitio* - знання, пізнання. Його виникнення і розвиток пов'язані з бурхливим становленням комп'ютерної техніки і розвитком кібернетики як науки про загальні закономірності процесу управління і передачі інформації. Когнітивна психологія розглядає залежність поведінки людини від наявних у нього пізнавальних схем (когнітивних карт), які дозволяють йому сприймати навколишній світ і вибрати способи правильного поведінки в ньому. Цей напрямок в даний час бурхливо розвивається, і у нього немає будь-якого визнаного лідера. Критика когнітивної психології пов'язана, перш за все, з

тим, що проведені в ній дослідження ототожнюють мозок людини з машиною, істотно спрощуючи тим самим складний, багатогранний внутрішній світ людини, розглядаючи його як щодо спрощені схеми і моделі.

1.3.3. Вітчизняні концепції психічного. Радянська психологія - період 1920-30х рр. - становлення радянської психології на основі філософії марксизму. У цей період закладаються дві основні взаємопов'язані теми в історії радянської психології, які будуть визначати її розвиток впродовж наступних десятиліть. Це, по-перше, пошук конкретно-емпіричного наповнення психології. По-друге, це тема пошуку самостійного, відмінного від фізіологічного, соціологічного, літературознавчого, антропологічного, медичного та ін. дослідження самостійного об'єкта і підстав психологічного дослідження. І в той же час, психологія в цей період розвивається в тісній взаємодії і діалозі з різноманітними суміжними областями «людиназнавства» і представлена різноманітними суміжними школами та дослідницькими традиціями. Роком визнання радянської психології слід вважати 1929, коли перша представницька група радянських вчених була заявлена для участі у ІХ міжнародному психологічному конгресі. І в той же час, паралельно з процесами інтеграції радянської науки в міжнародну науку і становлення оригінальних наукових шкіл, проходять і протилежні процеси обмеження академічної свободи і введення цензури та державного контролю над науковими дослідженнями. Значний внесок в розвиток вітчизняної психології внесли С.Л. Рубінштейн, Л.С. Виготський, О.М. Леонт'єв, К.С. Абульханова, Б.Г. Анан'єв, Л.І. Божовія та ін. Серед українських психологів слід пам'ятати про О. Потебню, Г. Челпанова, М. Ланге, І. Сікорського, В. Протопопова, Г. Костюка, П.Чамату, В. Котирло та багатьох інших. а рківська психологічна школа — неформальна назва спільноти радянських психологів, що виникла у Харкові на початку 30-х рр. минулого століття, і пов'язана, насамперед, з розвитком діяльнісного підходу в вивченні явищ людської психіки. Початком існування Харківської психологічної школи послужило добровільне вигнання з Москви учнів Л.С. Виготського в ході т.зв. «дискусії початку 30-х рр.» в радянській психології та їх робота у Харкові на запрошення керівництва УРСР. Серед «харків'ян» найчастіше згадуються:

- засновники: О.Р. Лурія, О.М. Леонт'єв, О.В. Запорожець, М.С. Лебединський, Л.І. Божович;
- довоєнне покоління: П.Я. Гальперін, П.І. Зінченко, В.І. Аснін, Р.Д. Луков, К.Е. Хоменко та багато інших.
- повоєнне покоління: Г.К. Серєда, С.П. Бочарова та багато інших.

Перевір свої знання

1. Назвіть основні етапи розвитку психологічної науки.
2. Охарактеризуйте донауковий період розвитку психології.
3. Опишіть біхевіоризм як один із напрямків психології.

4. Дайте визначення психоаналізу як одному з основних напрямків сучасної психології.
5. Опишіть гештальтпсихологію.
6. Назвіть основні ідеї когнітивної психології.
7. Опишіть розвиток вітчизняної психології.